

HACCIN KADINLARI DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİLERİ
THE TRANSFORMATIVE EFFECTS OF HAJJ ON WOMEN

Dr. ZEKİYE DEMİR
Diyaret İşleri Uzmanı

Özet:

Hac, hemen bütün dinlerde bulunan bir ibadet çeşididir. İslam'da ise şartlarını taşıyanlar için zorunlu bir ibadettir, genelde ifade edildiği gibi İslam'ın beş şartından birisidir.

Hac ibadeti diğer bütün ibadetlerin özelliklerini özünde barındırır. Bunun da hac ibadetini yapan kişilerde birtakım değişimler meydana getirmesi beklenir. Bu çalışmada hac ibadetini yerine getiren, Mekke ve Medine'de kutsal yerleri ziyaret eden 33 kadınla hac ibadetinin dönüştürücü etkilerini konu edinen görüşmeler yapılmıştır. Bu mülakatla kadınların hacca gelmeden önce hac için ne tür hazırlık yaptıkları, hacda nelerden nasıl etkilendikleri, hacda yaşadıkları tecrübenin sonraki hayatlarında bir değişime yol açıp açmayacağı konusundaki düşünceleri ve açacağı düşünülüyorsa bu değişimin hangi alanlarda olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hac, kadın hacılar, haccin etkileri

The Transformative Effects Of Hajj On Women

Abstract:

Pilgrimage is a kind of worship that can be found in almost all major religions. When we consider Islam, Hajj is one of the five pillar of being muslim. We can say that Hajj includes all properties of all worships. Because of this unique feature, Hajj is expected to bring some important changes in Haji's life after the completion of this holly duty especially in life style and behaviour. This paper attempts to understand the changing effects of Hajj on women. 33 haji women who fullfilled all obligations of Hajj and visited all of sacred places were interviewed during their stay in holly places. They are asked about their preperation phase fort this duty, their feelings, most effected circumstanes through and their expecations on the effects of Hajj after getting back home.

Key Words: Pilgrimage, hajj, woman haji, effects of pilgrimage

Giriş

Hac ibadeti, hemen her dinde ve her toplumda mevcut olan bir ibadet türüdür. Bütün dinlerdeki hac ibadetinde, bir şekilde kutsal kabul edilen yerlerin ziyaret edilmesi söz konusudur. Belirli ritüeller çerçevesinde kutsal yerlerin ziyaret edilmesi, dinî hayatın şekillenmesinde önemli bir işleve sahiptir.

Dinlerin farklı nitelikleri olsa da kutsallık, başlangıçtan beri insan tecrübesinin önemli bir parçası olagelmıştır. Kutsallık, kutsal kabul edilen yerlerde, diğer yerlerde olduğundan daha derinden hissedile gelmiştir. Çünkü kutsal yerler, ilahî âlemle dünyevi âlemin kesiştiği, Tanrı ile insanın bir nevi buluştuğu ve kişinin kendisini ilahî huzurda hissettiği yerlerdir. Kutsal yerleri ziyaretin sebebi, o mekânın kutsiyetinin bahşedebileceği maddi, manevi ve ahlaki faydaları elde etmektir.

Hac ibadetinde genellikle iki önemli kutsal boyut bulunur. Bunlardan biri zaman, diğeri de mekândır. İslam'daki gibi zamanı ve mekânı vahiyle belirtilmiş, belli şartları taşıyanların üzerine farz kılınmış, uygulaması ve kabulü bazı şartlara bağlanmış düzenli bir hac ibadeti diğeri dinlerde bulunmamaktadır.

İslam dininde hac, İslam'ın beş şartından birisidir. Lügatte büyük bir şeyi ziyarete yönelmek, fıkıh terimi olarak da belirlenmiş şartlarla muayyen bir zaman içinde hususi şekli ile Kâbe'yi tavaf etmektir.

İslam dinindeki hac yeryüzünde en çok insanı bir araya toplayan bir toplu ibadettir. Her yıl hac amaçlı olarak yaklaşık 2,5 milyon insan Kâbe'de bir araya gelir. Kâbe, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar Müslümanların ziyaret ettiği bir yerdir.

Hac, şartlarını taşıyan kadına da erkeğe de farzdır. Ancak kadın için erkekten farklı bir anlam daha taşır; zira Hz. Aişe'den rivayet edilen bir hadise göre kadın için aynı zamanda cihat hükmündedir.

Her ibadetin kendine has özellikleri vardır. Bunları bilerek yapmak, ibadeti daha anlamlı kılar. Namaz ve oruç nefis terbiyesi; kurban, zekât ve sadaka toplumsal yardımlaşma ve dayanışma; hac ise bütününü bünyesinde toplar. Müminin hem malı hem bedeniyle yerine getirdiği bir ibadet şekli olup, tümüyle Allah'a teslimiyetin ifadesi, bireysel planda da nefsi bir eğitimidir. Zorluklara, sıkıntılara göğüs germe, sabır, fedakârlık, paylaşma, yardımlaşma ve kardeşlik duygularının gelişmesi ve öğretilmesidir.

Haccın yasakları ile yaşayan, nefsin terbiye eden, yaklaşık bir ay boyunca Hz. Âdem, Havva, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hacer, Hz. Muhammed (s.a.s.) ve ailesinin bulunduğu yerlerde nefes alan, dolaştığı yerlerde dolaşan insan kendini eğitir, dönüştürür, diğeri insanlarla kaynaşır. Bu hâlin sonraki yaşamda iz bırakması, hacca gidişi ile dönüşü arasında fark olması umulur.

Ülkemizde hac ile ilgili yapılan akademik çalışmalar, haccın kişileri dönüştürücü boyutu ile pek ilgilenmemiştir. YÖK tez arşivinde 2012 yılı sonu itibariyle konusu hac olan 26 adet tez vardır. Bunların çoğu yüksek lisans tezidir ve daha çok haccın önemi, tarihi, dini bir vecibe olarak haccın yerine getirilmesinde gereken şartlarla ilgilidir. Türk dili ve edebiyatı ve turizm açısından haccın ele alındığı tezler de bulunmaktadır. Haccın dönüştürücü ve değiştirici etkisine dair akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Bu çalışmanın amacı, kişilerin fikirlerini, inançlarını, bireysel yaşantılarıyla ilgili bilgilerini elde edinmede en uygun yöntemlerin başında gelen mülakat metodu ile hac ibadetini tamamlamış kadın hacılar üzerinde haccın dönüştürücü etkisini araştırmaktır.

Veri Toplama

Mülakatların tümü, 2012 yılında hac ibadeti ile ilgili her türlü gerekleri yerine getirmiş ve Mekke ile Medine'deki birçok ziyaret yerlerine gitmiş kişilerle Medine'de yapılmıştır.

Farklı bölgelerden gelmiş hacı kabilelerindeki bayan irşat sorumluları ile irtibata geçilerek kabilelerinde mülakata katılmak isteyen 2-3 bayan hacı ile görüşme yapmak isteği bildirilmiştir. Görüşme yapmak isteyen hacıların ya kendi odalarında ya da araştırmacının odasında randevulararak görüşülmüştür.

Hacıların tümüyle yüz yüze görüşülerek mülakat gerçekleştirilmiş, görüşme esnasında başka kimse bulunmamıştır. Bununla hem cevaplayıcının duygularını rahatlıkla ifade etmesi, hem de cevapların birbirinden etkilenmemesi sağlanmıştır. Her bir mülakat ortalama 40 dakika sürmüştür.

Mülakatta, önceden belirlenen sorular her bir hacıya sırası ile sorulmuş, hacı konuşurken not alınmış, eksik not alma ihtimaline karşı da görüşmeler izin alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Bu yöntemle 32 kadınla mülakat gerçekleştirilmiştir. Bir kadınla da, izin vermediğinden, ses kayıt cihazı kullanmadan mülakat yapılmıştır.

Mülakata Katılan Kadın Hacı Profili

Mülakat yapılacak hacı seçiminde farklı bölgelerden ve farklı gruplardan kadınlarla görüşmeye özen gösterilmiş, böylece hemen her bölgeden ve her konaklama tipinden (otel/ müstakil/ normal) , farklı yaş ve eğitim düzeyinden kadınlarla görüşülmüştür. Görüşülen hacı yelpazesinin geniş olmasına özellikle dikkat edilmiştir.

Mülakat yapılan 33 kadının 5'i 30-35, 4'ü 36-40, 11'i 41-50, 6'sı 51-60 ve 7'si de 61 ve üzeri yaşlarındadır.

Kadınların 2'si okuma yazma bilmemekte, 11'i ilkokul, 2'si ortaokul, 8'i Lise 3'ü ön lisans mezunudur. Lisans mezunu 5, birer tane de yüksek lisans ve doçent kadın bulunmaktadır.

Doğu Anadolu bölgesinden 3, Akdeniz, Karadeniz, Güneydoğu Anadolu ve Marmara bölgelerinden 4'er, Ege bölgesinden 5 ve İç Anadolu bölgesinden 9 hacı mülakata katılmıştır.

Kadın hacıların 2'si bekar, 5'i dul ve 26'sı da evlidir. Görüldüğü gibi kadınların büyük bir oranı evlidir ve bunların 22'si hacca eşyle 3'ü yalnız başına 8'i de bir yakınıyla gelmiştir.

Kadınların 5'i "otel", 13'ü "müstakil" ve 15'i de "normal" diye adlandırılan konaklama tipi hacılarıdır. Hac ibadeti genel olarak belli bir maddi gücü gerektirir. Hac organizasyonunda en yüksek ödemeyi "otel tip" hacılar yapmaktadır. Mülakata katılan hacıların %15'i bu gruptandır.

Kadın Hacılar

Hac görevi kadın erkek ayırımı olmaksızın mali durumu ve sağlığı elverişli olan her Müslümana farzdır. Bu yüzden hacı sayılarında cinsiyet oranının çok fark etmemesi beklenir. Ancak 2000 yılından 2012 yılına kadar hacıların cinsiyet durumuna bakıldığında, 2006 yılına kadar erkek hacıların daha fazla olduğu görülmektedir. Bu yıldan itibaren düzenli olarak kadın hacı oranı erkek hacılardan daha fazladır.

Tablo 1: Yıllara ve Cinsiyete Göre Türkiye'de Hacı Sayıları

2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012

Kadın 26.245 42.550 35.113 36.996 43.618 52.370 56.781 56.350 57.050 49.924 47.247 48.298 40.877

Erkek 32.239 48.727 40.754 39.656 44.989 54.054 56.430 53.543 51.035 44.042 40.842 41.567 34.730

Toplam 58.484 91.277 75.867 76.652 88.607 106.424 113.211 109.893 108.085 93.966 88.089 89.865 75.607

2006 yılından önce erkek hacıların sayısının kadın hacıdan fazla olmasının sebepleri arasında genel olarak kadınların aile yakını olmadan uzun yola çıkmalarına olumlu bakılmaması ve kadınların ekonomik bağımsızlıklarının olmaması gösterilmektedir.

Araştırmanın yapıldığı 2012 yılında 1.160.608 kişi merkezi bilgisayarla hac kurasına katılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı 2012 Yılı Hac Kura Çekimi basın açıklamasına göre kura çekim yöntemi şöyledir: Kayıt yapılan yıllara göre kat sayı uygulaması yapılarak ve kuralar, hacı adaylarının 2007 yılından itibaren girdiği kura sayısının kendisiyle çarpımı sonucu elde edilen rakama göre çekilmektedir. Mesela kişi 2007 yılından 2012 yılına kadar 5 kez hac için müracaat ettiyse, kuraya adı 25 kez girecektir (5x5=25). Böylece önceden başvuran adayların şansı artırılmaktadır.

2012 yılında hac kurasına katılan 1.160.608 kişinin 536.026'sı erkek, 624.582'si kadındır. Aynı yıl hacca gidenlerin toplamı 75.607'dir. Bunların 34.730'u erkek, 40.877'si kadındır.

Suudi Arabistan'ın kadınlara hac vizesi vermesi için ya yanlarında mahremlerinin olması ya da kadının 45 yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Esasen hac genç yaşlı, kadın erkek herkes için meşakkatli bir ibadettir. Bu nedenle kadınların yanlarında bir yakınının bulunması önemlidir. Bu yakın da yaş kriteri ve medeni durumu dikkate alındığında genelde eş olmaktadır.

Hacıların kayıtlarındaki hacıların ilgili kişisel bilgiler 2006 yılından bu yana İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nden alınarak bilgi işlem veri tabanında sağlıklı olarak tutulduğundan aşağıda 2006 yılından bu yana hacca giden kadın ve erkeklerin yaş ortalamaları verilmektedir.

Tablo 2: Yıllara ve Cinsiyete Göre Hacıların Yaş Ortalaması

Yıllar 2006 2006-2007 2007 2008 2009 2010 2011 2012

Kadın 54 55 54 54 55 58 57 57

Erkek 55 56 56 55 57 58 58 58

Yukarıdaki verilere göre kadınların ve erkeklerin yaş ortalamaları birbirlerine çok yakındır. Ayrıca beklentilerin aksine son 8 yıl itibariyle hacılarda bir gençleşme gözükmemektedir.

Hac ve Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet, toplumlarda kadın ve erkeğe uygun görülen rolleri tanımlar. İslam dininde de inançta olmasa da kadın ve erkeğin dinî yükümlülüklerinde bazı farklılıklar vardır. Bu durum, zaman içinde farklı toplumlardaki kültürel farklılıkların da etkisiyle, kadın erkek ilişkilerinde kadınlar aleyhine bazı inançların oluşmasını destekler hâle gelmiştir. Ancak, ilki haccın toplumsal cinsiyet algısını kadınlar lehine dönüştürme etkisi; diğeri de hac ibadetinin kadınların toplumsallaşmasına olan olumlu katkısı olmak üzere haccın toplumsal cinsiyet algısı üzerinde önemli ölçüde değişikliğe yol açtığı söylenebilir.

Hac ibadeti, tüm insanlar arasındaki eşitliği en güzel şekilde sembolize eder. Aynı ihram içinde aynı hareketleri yapan, aynı yeri tavaf eden, aynı yerde vakfe yapan Müslümanlar arasında toplumsal cinsiyet farklılığı görünmez hâle gelir. Bu yüzden hac ibadetinin kadın için önem arz eden yönlerinden biri, kadına bakışı kadınlar lehine değişime uğratmasıdır. Nitekim hac ibadeti esnasında hacıların toplumsal cinsiyete karşı bakışlarının, tutumlarının değişikliğe uğradığı, kadınlar lehine toleransın arttığını gözlemlemek mümkündür. Bunun iki nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi, hac ortamının fizikî şartları kadınlarla erkeklerin birlikte ibadet yapmasını birçok yönden zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden ibadetler çoğunlukla aynı ortamlarda yapılmaktadır. Kadınlarla erkekler yan yana veya arka arkaya namaz kılıp tavaf etmektedir. İkincisi, hac esnasında farklı Müslüman ülkelerden gelen erkekler ve kadınlar, diğerlerinin tutum ve davranışlarını dışarıdan da olsa gözleme imkânı bulmakta, kadınlara yönelik farklı davranış biçimlerine şahit olmaktadır. Aynı inancı paylaşan insanların kadın erkek ilişkilerindeki farklılıklar, katı toplumsal cinsiyet yargılarını yumuşatmaktadır. Bu, kadınlar kadar erkekler için de önemli bir tecrübedir. Hac hem erkeğin kadına hem de kadının kendi kendine bakışını etkilemektedir. Bir ülkeden gelen kadın kendini başka bir ülkeden gelen kadınla kıyaslama imkânına sahip olmaktadır. Diğer ülkeden gelen kadınların yaşam kalitelerini, eğitimlerini, tutum ve davranışını gözlemleyip ve kendilerindeki olumsuzluğu görebilme, gördüğü olumlu örneği alma imkânına sahip olmaktadır.

Hacıların toplumsal cinsiyete karşı tutum değişikliği ve toleransının artışı hem kendi ailelerindeki kadınlar hem de kendi aileleri dışındaki kadınlar üzerinde olumlu etki yaptığı gözlenmektedir. Netice itibariyle denebilir ki, hacca gerek kadınların gerekse erkeklerin kadına bakışındaki değişiklikler kız çocuklarının eğitim almasından, iş hayatına katılmasına kadar hayatın birçok alanında olumlu etki yapmaktadır.

Haccın hem kadınlar hem de erkeklerde toplumsal cinsiyet algısını değiştirmenin yanında kadınların toplumsallaşmasına da büyük katkı sağladığı söylenebilir. Birçok kadın hacı belki de ilk kez bir yabancı ülkeye gitmekte, ilk kez uçak seyahati yapmakta, uzun süre otelde kalmakta, günlerce hiç yemek pişirmeden, aile sorumluluklarından sıyrılarak sadece ibadetle meşgul olma imkânı bulmaktadır. Kesinlikle ilk kez bu kadar farklı ülkeden insanla bir arada bulunmayı tecrübe etmektedir. Bu erkeklere göre seyahat imkânları az olan kadınlar için hayat boyu elde edilebilecek "altın" değerinde bir fırsat hâline gelmektedir. Bu yüzden yalnız gözlemlerle bile kadın hacı adayların erkeklerden daha ziyade dinî heyecana sahip olduklarını izlemek

mümkündür. Nitekim hac ibadetine karşı tutumların ölçüldüğü bazı araştırmalarda kadınların erkeklere nazaran daha yüksek oranda dindarca bir tutum içinde oldukları tespit edilmiştir.

Kadınların Hac Hazırlıkları

Bütün ibadetlerde olduğu gibi hacda da hazırlanma aşaması çok önemlidir. Spor yaparken beden birden ısınmadığı/soğumadığı gibi ruh da aniden bir atmosfere girip çıkamaz. Namazdan önce ezan dinleyip abdest almak gibi hacdan önce de hacca hazırlanmak gereklidir.

Hacı adayları ömürlerinde bir kez yapabilecekleri, belki bir daha gitme fırsatı bulamayacakları hac ibadeti öncesinde bazı hazırlıklar yapmaktadırlar. Bu hazırlıklar çerçevesinde hacı adayları bir taraftan yol için gerekli hazırlıkları yaparken diğer taraftan da hac ile ilgili bilgi edinme; geçmişte işlenen günahlara tövbe; daha önce yapılan bazı haram ve günahların terk edilmesi; namaz kılmayanların namaza, kılanların ise kaza namazlarına başlaması; üzerinde kul hakkı varsa bunların sahipleriyle görüşüp helalleşme, varsa borçlarını ödeyip, eş dost ve akraba ile vedalaşması sayılabilir.

Hacca yolculukta maddi hazırlıklar dışında manevi hazırlık bakımından yapılan hazırlıkların helalleşme, tövbe, ibadete başlama veya ibadetlerde artış, örtünme, Kur'an öğrenme ve hac ile ilgili bilgilenmede yoğunlaştığını görmekteyiz.

Gazâlî, İhya'da hacca hazırlanmak kısmında alakayı kesme tabirini kullanır. Alakayı kesmek demek, hacca gidecek olan kimsenin her türlü kul haklarını ödemesi ve bütün günahlardan halisane tövbe etmesi demektir.

Efendimiz, "Kimin üzerinde din kardeşinin ırzı, namusu veya malıyla ilgili bir zulüm varsa, altın ve gümüşün bulunmayacağı kıyamet günü gelmeden evvel, o kimseyle helâlleşsin" buyurmaktadır. Günahların bağışlanması ve Allah'ın rızasını kazanmak için helalleşmek gerekmektedir.

Mülakata katılan hacılarımızın da hacca hazırlıkla ilgili en sık yaptıkları şey helalleşmedir. Aşağıdaki ifadelerden anlaşılacağı gibi, hacılar bu konuda epeyce hassas gözükmektedirler ve büyük çoğunluğu eş dost, akraba, arkadaş çevresi ile hacca gitmeden helalleşmektedir.

"Yıllardır konuşmadığım kayınım vardı, kendisi geçen sene hacca giderken beni aramadı. Ben aradım, helallik istedim, bu vesile ile barıştık" (Fatma, 62, Diyarbakır).

"Tanıdıklarımla helalleştim, kırgın olup evine hiç gitmediğim, hatta hayat boyu konuşmayacağım dediğim teyzekızının evine gittim" (Halime, 30, Amasya).

Mülakat yapılan 33 kadından 30'u hacca hazırlık olarak "helalleşme"den bahsetmişlerdir. Hacı adayları arasında "helalleşme" en yaygın hacca hazırlık şeklidir.

Hacca hazırlığın en önemli boyutlarından birisi de bilgilenmedir. Hacca hazırlanırken hacca dair bilgi edinmenin çeşitli yolları vardır; daha önce gidenlerin tecrübelerini dinlemek, Diyanet'in hacı adaylarına verdiği kitap ve CD'ler, Diyanet'in internet sitesi ve hac ile ilgili diğer kitap ve dokümanlar gibi.

Kadınlar için hacca ilgili bilgilenme kapsamında yapılan hazırlıkların en başında Müftülük seminerleri gelmektedir. Bunun oranı bazı çalışmalarda %51,2 iken bazılarında %71,4'e çıkmaktadır. Mülakat yapılan kadınların 29'u (%88) hac ile ilgili bilgi edinmek için Diyanet'in kaynaklarından bir şekilde yararlanmışlardır. Bu kaynaklar; müftülüklerce verilen hac seminerleri, kitaplar, CD ve Diyanet'in internet sitesidir. Özellikle iki kişi Diyanet'in internet sitesinden çok yararlandığını belirtmiştir:

"Çalıştığım için hiçbir seminere katılamadım. Diyanet'in internet sitesinden hazırlandım. Çok faydalandım hatta o kadar iyi öğrenmişim ki etrafımdakiler daha önce gelmişim zannedip bilemediklerinde bana soruyorlardı. Üç beş kez gelmiş gibi yetiştiğimi fark ettim" (Şeyda, 44, Afyon).

Mülakat esnasında bilgilenme açısından hacca hemen hemen hiçbir hazırlık yapmadan gelmiş olan iki kadı hacı bulunmaktadır: “Sadece helallik diledim hazırlık olarak, onun dışında hiç bir hazırlık yapmadım. Eşim bir şeyler okudu, ona güvendim bir de hocalara güvendim, bana öğretir dedim”(Nuran, 45, Diyarbakır).

“İki küçük çocuğum var ilkokula giden. Pek hazırlık yapamadım, doğrusu biraz da Diyanet’in hocalarına güvendim, nasıl olsa öğretirler dedim” (Elif, 35, Kütahya).

Hazırlık yapmadan hacca gelen kadınların güvencesi din görevlileridir. Her konuda din görevlilerinin kendilerine yardım edeceğini umarak hazırlık yapmamışlardır.

Beklentiler

İnsanların hayatlarında ilk kez gideceği yer ve orada karşılaşacakları ile ilgili önceden bazı beklentileri vardır. Çalışmada kadınlara, hiçbir yönlendirme yapmadan, ipucu vermeden “hacca gitmeden hacca dair ne hayal ettikleri, ne düşündükleri ve ne buldukları” soruldu. Hacılar hacca gitmeden önce karşılaşacakları durumlarla ilgili birçok hayal kurarlar. Bu hayaller, büyük oranda hac ile ilgili dinledikleri öyküler ve okudukları eserlerden esinlenir. Burada hayallerinin birçoğu gerçekleşir. Bazen hayal bile edemedikleri tecrübeler edinir ama az da olsa hayal kırıklığı da yaşarlar.

Hayallerin Gerçekleşmesi

Hac ibadeti öncesinde en önemli hayal edilen şey Kâbe’dir. Hacılara Kâbe’yi ilk gördüklerinde edecekleri duanın kabul olacağını , bu yüzden gözleri yerde Kâbe’yi tam görece kadar yaklaşip başlarını kaldırdıklarında tam Kâbe’nin karşısında olacak şekilde dua etmeleri tavsiye edilir. Bu yüzden Kâbe tasavvuru çok önemlidir. Nitekim görüşülen hacıların hayallerinin ilk sırasında Kâbe yer almaktadır. İkinci olarak ibadetle vakit geçirme, burada genelde huzur bulma hayal edilmiş, buradaki zamanın çoğu bu beklentiye uygun biçimde geçirilmiştir.

“Kâbe’yi çok büyük, devasa sanıyordum. Tavafa başlamadan önce biraz umduğumdan küçük geldi. Ama tavafa başlayınca büyüdü, büyüdü... Sonra hayalimdeki gibi büyük bir Kâbe oldu. Üç boyutlu gibi beni içine çekiyordu. İnanılmaz büyüldüm” (Aysel, 47, Karaman).

“Burada manevi bir atmosferde yaşayacağımı umuyordum, umduğum gibi de oldu. Her bulunduğumuz yerde ya Allah’a ibadet ediyoruz, ya da Peygamber Efendimizi anıyoruz, onun hatıraları olan yerlere gidiyoruz. Ben de böyle hayal etmişim” (Semih, 58, Zonguldak).

“18 yıldır istiyordum. Çok heyecanlıydım, kalbim Ankara’da başlamıştı küt küt atmaya. Allah’a tavafla yakın olmayı hayal ediyordum. Nitekim öyle de oldu. Tavafta Allah’a çok yakındım ve çok yakardım” (Mine, 47, Ankara).

“Buralarda günahlarımdan arınmayı umuyorum. Burada huzura ermeyi umuyordum. Gerçekten öyle oldu, huzurluyum ve çok rahatladım” (Vildan, 69, Ankara).

Sonuç olarak hacıların %24,2’si (8 kişi) hacca dair tüm beklenti ve hayallerine hacda kavuştuklarını ifade etmişlerdir.

Hayallerinin Ötesi

Hac önceden hayal edilse de yaşamadan tümüyle zihinde canlandırılmaz. Bu yüzden hacıların çoğu, burada hayallerinin ötesini yaşamıştır. Hacıların birçoğu, gelmeden önce hacılardan dinleme, kitaplardan okuma, TV veya videolardan izleme ile edinilen izlenimlerin, yaşanılanın çok gerisinde kaldığını, buradaki tecrübelerin hayallerinin çok ötesine geçtiğini ifade etmektedirler.

“Kâbe slaytlarda ve resimlerdeki gibi donuk değil. Canlı gibi, orada bulunduğumda aldığım enerji çok farklı bir şey, insan kendini kaptırıyor. Mekke, Arafat, Ravza oralarda bulunduğumda rahmet, nur yağıyor hissettim. İnsan dünyayı unutuyor. Böyle bir duygu beklemiyordum” (Hatice, 40, Ankara).

“Kâbe hayallerimin üzerinde olağanüstü geldi bana. Çok merak ediyordum. Kâbe donuktu TV’de ve resimlerde sadece bir nesneydi, ama aslını gördüğümde sanki canlı gibiydi” (Esra, 40, Kayseri).

“Hacda Rabbime kavuşacağımı ve huzur bulacağımı umuyordum. Ama burada bulduğum huzur, beklediğim çok üstünde oldu. Rabbime kendimi çok çok daha yakın hissettim. Peygamber Efendimiz’in nefes aldığı yerlerde nefes almanın beni bu kadar etkileyeceğini ummuyordum. Olağanüstü bir his idi” (Sena, 52, Erzurum).

“TV’den hac ibadetini seyrediyordum ama, gelince buranın çok farklı olduğunu gördüm. Feyzi ve manevi atmosferi çok yoğun hissettim. Burada bulunmaktan çok lezzet aldım. Ayaklarım kabardı ama o acı bana çok tatlı geliyor, Allah’ım bu acıyı unutturma da hep kendimi hep buralarda hissedeyim diyorum. Böyle bir duygu işte buralarda olmak, acının tatlı gelmesi. Acıların tatlıya dönüştüğünü gördüm” (Gülcan, 39, Trabzon).

Mülakat yapılan hacıların 18’i (%54,5) hacda, hacca gelmeden önceki hac ile ilgili hayallerinin üstünde, hayallerinden farklı güzellikler yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Hac, zorlukları olan bir ibadettir. Hac ile ilgili bütün bilgi kaynaklarında bu ibadetin zorluğuna vurgu yapılır ve peygamberin başka ibadetleri için değil, sadece hac için “Allah’ım hacı benim için kolaylaştır” diye dua ettiği rivayet edilir. Bu önbilgilerle gelmesine karşın bazı hacılar yaptıkları ibadeti tahmin ettiklerinden kolay, bazıları da tahmin ettiklerinden zor bulmuşlardır. Ama zorluk, yıldırıcı değil, mutluluk vericidir.

“Hacı daha zor bir ibadet olarak hayal ediyordum. Daha önce gelenler bana “Hac çok zor” diyorlardı. O kadar da zor değilmiş. Özellikle Arafat’ı çok zor zannediyordum. Ama zorluk bir yana çok güzelmiş” (Esmâ, 35, Maraş).

“Hacı gelmeden önce çok zor bir ibadet zannediyordum. Gelenler beni korkutmuşlardı. O anlatılanlarla cayabilirdim de. Ama çok şükür zannettiğim, korktuğum gibi değilmiş” (Lale, 46, İzmir).

“Zor olduğunu söylemişlerdi ama bu kadar zor olduğunu bilmiyordum. Müzdelife’den yürüneceğini bilmiyordum. Bu kadar uzun bir yürüyüş bilmiyordum. Zorlandım” (Aydan, 46, Antalya).

Hacıyı Etkileyen İbadetler

Araştırmada, hac ibadetinin gereklerini yerine getirip, ardından Medine’de kutsal yerleri ziyaret eden hacılara “Hacda sizi en çok ne veya neler etkiledi?” sorusu yöneltilmiştir. Mülakat sonunda görülmektedir ki hacıları en çok etkileyen ibadet Kâbe ziyareti ve tavaftır. Bunu Arafat’ta vakfe durma, Müzdelife’de dua, Mina’da şeytan taşlama ve son olarak Mescid-i Nebevî’de Hz. Peygamber’in kabri şerifini ziyaret izlemektedir.

Kâbe ve Tavaf: Kalplerin birleşmesi

Kâbe, dünya Müslümanlarının kalplerini birleştirdikleri, her vakitte bir araya geldikleri, bir an bile boş kalmaksızın kendisine yönelinen tek merkezdir. Kâbe dışında hac ile ilgili olan bütün semboller bir şekilde insanla alakalıdır. Ancak ona “Beytullah” yani “Allah’ın evi” denmiştir. Bu yüzden hacda Kâbe’nin yeri apayrıdır. Hac ile ilgili yapılan araştırmalarda da hac esnasında en çok etkilenilen yerin Kâbe olduğu ifade edilmiştir. Mülakat yapılan hacıların %60,6’sı (20 kişi) hac ibadeti esnasında en çok Kâbe’den etkilendiklerini belirtmişlerdir. Aşağıda hacıların bu Kâbe’den etkilenişleri ile ilgili ifadelerine yer verilmiştir:

“En çok Kâbe’den etkilendim. Orada direkt kendimi buldum, kendimi hissettim. Ruhumla bedenimle Allah’la beraberdim. Allah’a ibadetimi kendim olarak yaptım. Sa’y da şeytan taşlamada Hacer, İsmail ve İbrahim’dim ama tavafta kendimdim. Tavaf çok farklı bir duygu” (Şeyda, 44, Afyon).

“Kâbe beni olağanüstü etkiledi. Namaz vakti Kâbe’ye gürül gürül akan bir insan seli geliyor, çıkışı yine insan seli. Etrafında tavaf yapanlara baktıkça "Rabbimin etrafında bin bir çeşit insan pervane gibi dönüyor" diye düşündüm. İnsanlar tavaf ederken renkleri, cinsleri eriyormuş gibi geldi. Allah her çeşit topraktan bir avuç almış bir tekneye koymuş, hamur malzemeleri gibi hepsi birlikte yoğruluyor bir hâle geliyor. Ya da tencere

farklı farklı yemek malzemesini koyarsın sonra kaşıkla karıştırırsın ya insanlar farklı farklı ortak bir alanda bir karıştırıcı onları öyle döndürüyor. Çok farklıydı Kâbe” (Semiha, 58, Zonguldak).

“En çok Kâbe’den etkilendim. Kalbim Kâbe ile birlikte atıyor gibiydi, başım gökyüzüne değiyordu öyle hissettim. , sonra ayrılacağı zaman yüreğime bir sızı düştü, hastalandım. Gerçekten ayrılık acısıyla hastalandım. İki defa veda tavafı yaptım. Bir yaptım sonra döndüm bir daha yaptım” (Melek, 37, Bursa).

“Hac esnasında en çok Kâbe’den etkilendim. Yıllar önce rüyamdaydı, şimdi karşımda, gerçek. Allak bullak oldum. Olağanüstü bir çekim gücü var. Dışardaki saygısızlığa, maddi manevi kirliliğe rağmen ben tertemizim ve ayaktaım diyor” (Sevinç, 68, Ankara).

“En çok Kâbe’yi tavaftan etkilendim. Allah ile aramda hiçbir şey yok. Tavafta Allah’ın ne kadar büyük, benimse ne kadar aciz olduğumu hissettim. İnsanlar ülkesinde ne olursa olsun Kabe’de tavaf ile Allah ile olan irtibatlarını kuvvetlendiriyorlardı adeta” (Meral, 48, Kütahya).

“En fazla Kâbe’den ve bir o kadar da yarattığı insan çeşidinden etkilendim. Bunca insan Kâbe’de toplanmıştı ve hepsi aynı hareketleri yapıyordu. Hiçbir dışardan yönetene gerek kalmadan. Bundan çok etkilendim” (Nuran, 45, Diyarbakır).

“Kâbe bir farklıydı, asaleti vardı. Siyah bir örtünün böyle asaletli olmasına hayret ettim. En çok etkilendiğim kesinlik Kâbe’ydi; ilk gördüğümde tüyerim diken diken oldu. Bir sürü insan aşkla etrafında dönüyor, pervane oluyordu, kâinatın merkezi gibiydi” (Zehra, 48, Aksaray).

Görüldüğü gibi Kâbe’nin sadece kendisi değil, etrafında yapılan tavaf da hacıları çok etkilemektedir. Kâbe’yi tavaf, yalnızca Allah’a yönelmenin ve yalnızca O’nun huzurunda eğilmenin ve O’ndan başkasına ibadet etmemenin, yani sadece O’na kul olmanın en etkili ve hissedilen fiili göstergesidir.

Arafat: Mahşerin Provası

Haccın önemli özelliklerinden biri mahşeri hatırlatmasıdır. Dünyanın çeşitli bölgelerinden farklı renk, dil, ırk, kültür, eğitim, statü ve zenginliğe sahip insanlar hacda eşit statüde toplanırlar. Tavaf farklı zamanlarda yapılabilir ama Arafat’ta toplanma aynı zamana gelir. Arafat’taki bu toplanış, İsrail bu meydana suru üflemiş de insanlar kabirlerinden fırlamış, kefenleriyle bir arada toplanmış gibi bir hissiyat verir. Burada Hz. Âdem ve Havva’nın yaşadığı tecrübeden hareketle tövbe edilir, af dilenir. Duaların kabul olunması ve günahlardan temizlenilmesi, arınılması umulur.

Bu yönüyle Arafat vakfesi kadınları hac esnasında çok etkileyen hac ibadetlerinden bir diğereidir. Hac ile ilgili yapılan çalışmalarda, Arafat vakfesinde bulunan kadınların, Allah’ın huzurunda bulunmanın duygusal yoğunluğunu yaşadıklarını, bir nevi mahşeri prova ettiklerini, tövbe edip af diledikleri arınmayı ve temizlenmeyi umduklarını söyledikleri belirtilmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların 8’i (%24,2) hac ibadeti esnasında en çok Arafat’tan etkilendiklerini belirtmişlerdir. Aşağıda bu bağlamdaki ifadelerden örnekler bulunmaktadır:

“Arafat’ta mahşerin provası var. Arafat’ta olmasa bile (Arefe günü Türkiye’den) bu enerjisine katılabilir insan. Yıllardır bunu kaçırdığıma çok üzüldüm. Arafat vakfesinde farklı bir enerji vardı. Arafat’taki Allah nidalarıyla şeytan, arkasına bakmadan kaçabileceği yere kadar kaçıyor gibi geliyor bana. Arafat’ta Allah ile kul arasındaki bu muhabbetle şeytan kendine yer olmadığını gördü ve arkasına bakmadan kaçtı gibi geldi bana. Şeytanın kendini en kötü hissettiği yer orası gibi geldi” (Hatice, 40, Ankara).

“Arafat’ı yaşamak bambaşka bir duyguydu. Hepsinden farklıydı. Alerjim var, Arafat gecesi rahatsızlandım ve Arafat’ta bulunan hastaneye gittim. Ama kendimi yabancı bir yerde hissetmedim. Dua ile geçirdim geceyi. Esen yel bile bir farklıydı” (Ema, 35, Maraş).

“En çok Arafat’tan etkilendim, en ağır duyguyu orada yaşadım. Gece çadıra baktım, herkes bembeyaz yatıyor. Sanki herkes şehit ve kefen giymiş gibi geldi” (Huriye, 74, Sivas).

“En çok Arafat’tan etkilendim. Yer ile gök arasında bir perde var ve o perde Arafat çadırının üzerine kadar indi zannettim. Elimi uzatsam perde inecek ve Allah ile karşı karşıya kalacaktım gibi geldi” (Vildan, 69, Ankara).

Hacıların ifadelerine göre Arafat’tan en çok etkileniş sebebi Arafat’ın manevi ortamı ve mahşeri andırışıdır.

Müzdelife: Mahşerin Devamı

Arafat’tan ayrılıp sel gibi Müzdelife’ye akın eden hacı adayları, Arafat gibi burada da mahşeri hatırlamaktadırlar. Hac hatıralarını kaleme alan bir kadın Müzdelife’de bir anlamda mahşerin provasının yaşandığını, o arazi üzerinde bembeyaz ihramlarıyla insanların, hiçbir şeysiz, hiç kimsesiz, sanki ölmüş de kabirlerinden kalkmış gibi göründüklerini ifade etmiştir. Görüştüğümüz hacılardan 3’ü (%9,1) de benzer duyguları dile getirmişlerdir:

“En çok Müzdelife’den etkilendim. Müzdelife’de bekledik, bu bekleyiş kıyameti hatırlattı, kıyamette mahşerde hesap vermek için bekliyormuş gibi hissettim, Kıyametin provası gibi, çok etkilendim” (Selda, 55, İstanbul).

“Müzdelife’den Mina’ya yürüyüşü hiç unutmuyacağım, muhteşemdi ve mahşeri andırdı. Ayaklarım hâlâ ağrıyor ve ben bu ağrıdan çok mutluyum, geçmesin istiyorum. Geçmesin de bana hep Müzdelife’yi, Kâbe’yi yani haccı hatırlatsın. Türkiye’de de ağrılarım devam etsin” (Sena, 52, Erzurum).

İfadelerden de anlaşılacağı üzere Müzdelife ile ilgili duygular Arafat’ın devamı niteliğindedir. Müzdelife hacılara mahşeri hatırlatmıştır.

Şeytan Taşlama: Kötülöklere Elveda

Şeytan taşlama, Hz. İbrahim’in Allah’ın emrini yerine getirmede kendine engel olmaya çalışan şeytanı kovmak amacıyla onu taşlamasını sembolize eder. Hac’da şeytan taşlama, şeytanı temsil eden taş diketine taş atılarak yapılır. Yani taşlar manevi bir şeyi sembolize eden maddi bir yapıya, elle tutulan, gözle görülen bir şeye atılır.

Kadın hacıların şeytan taşlamadan etkilenmelerinde, şeytan taşlamayı, günahlara, kötülöklere veda aracı olarak görmelerinin etkili olduğu gözlemlenmiştir. Aslında şeytan kişiyi doğru yoldan uzaklaştıran her şeyi sembolize eder. Şeytanı taşlamak da kötülöklere uzaklaştırma veya tersinden kötü his ve tutumlara elveda deme anlamına gelmektedir.

Mülakata katılan hacıların arasında 2’si (%6,1) hacda en çok etkilendikleri ibadet olarak şeytan taşlamayı söylemişlerdir:

“Şeytan taşlamadan en çok etkilendim. Sanki karşımda idi” (Fatma, 62, Diyarbakır).

“En çok şeytan taşlamadan etkilendim. Şeytanı taşlarken ‘bizi artık rahat bırak’ dedim. Şeytanı hem gerçek şeytan olarak taşladım hem de şeytan gibi bizi yoldan çıkaran nefsimi şeytan olarak düşünüp taşladım” (Melahat, 53, İstanbul).

Şeytan taşlama ile ilgili diğer ifadeler:

“En çok Kâbe’den etkilendim, sonra da şeytan taşlamadan. Şeytan taşlarken kendimi gazaya giden asker gibi hissettim” (Yeşim, 31, Mersin).

“Ben hacda şeytanı taşlarken kendi kötü huylarımı da taşladım ve inşallah burada bırakıp gideceğim. Hacdan sonra yeni biri olacağım” (Nuriye, 34, Van).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere “Şeytan Taşlama” somut bir varlığa, düşmana karşı girişilen bir mücadele olarak algılanmaktadır ve bu mücadeleden zaferle çıkma umulmaktadır.

Ravza: Peygamberi Ziyaret

Haccin şartları arasında Medine ve dolayısıyla Ravza – Mescid-i Nebi'yi ziyaret yoktur. Ancak Medine ziyareti hem bir gelenek hâline almış hem de ömürlerinde belki bir defa hacca gitme fırsatı bulmuş kişiler, Hz.Peygamber'in kabrini ve hatirasının bulunduğu yerleri görmeden gelmek istemezler. Bu nedenle hacca gidenler ya hac ibadetlerini tamamladıktan sonra ya da hac ibadetinden önce Medine ziyaretini gerçekleştirirler.

Medine ziyaretinin en önemli amacı Hz.Peygamber'in kabrini ziyarettir. Kabir, Mescid-i Nebi'ye bitişik bulunan Hz. Aişe'nin odası içindedir. Mescid-i Nebi'nin genişlemesiyle bu oda, dolayısıyla kabir mescit içinde kalmıştır. Bu mescidin özelliği hem Hz.Peygamber'in kabrinin içinde olması, hem de orada ibadetin peygamber tarafından övülmesinden kaynaklanır.

Mülakat yapılan hacılardan birisi Kâbe ile bir diğeri de Arafat ile birlikte en çok etkilendikleri yer arasında Ravza'yı zikretmişlerdir:

"Ravza'da olmak, Rasulullah'a yakın olmak beni çok heyecanlandırdı. Ravza'da bulunduğumdan mutlu ve heyecanlı olduğum kadar tedirgin de oldum. Çünkü orada bulunmanın mutluluğu kadar Rasulullah'ı incitme riski de vardı: Cennet bahçesine girmek ve namaz kılmak için insanlar birbirini çığnıyor ve Rasulullah'ı incitiyor gibi geldi bana" (Esmâ, 35, Maraş).

"Mescid-i Nebi'de Ravza'yı ziyaret etmeyi bekliyorduk. 3-4 saat olmuştu. Hanımlar sıkılmıştı, kıpırdanmaya ve söylenmeye başladılar. Bir kafilenin bayan görevlisi "şu anda karşınızda Peygamberimiz olsaydı, ne yapardınız" dedi. İnsanlar hep birlikte sustu. Çıt yoktu, bu beni olağanüstü etkiledi, Ravza'da Peygamberimizin karşısında olmak, bizi gördüğünü, hissettiğini bilmek, beni tir tir titretti. Oradaki kadınlar hep birlikte bir uyarı ile saygı duruşuna geçmiştik, genç yaşlı, o anı hiç unutamam. O, Peygamber Efendimiz orada, ben de yanındaydım. Olağanüstü bir şey" (Nurten, 51, Çankırı).

Hacıların Mescid-i Nebi'de buldukları sırada Peygamber Efendimizin yakınında olduklarını hissetmeleri, bir nevi onun huzurunda bulduklarını düşünmeleri onlar üzerinde duygusal bir etki yapmıştır.

Hacda Etkileşim

Hac, dünyanın en müthiş hadiselerinden birisi, uluslararası bir ibadet ve toplantı yeridir. Buradaki Müslümanlar dünya Müslümanlarının bir kesiti, bir örneği ve bir numunesidir. Bütün İslam dünyasından inananların dil, renk, soy ve coğrafi bölge farklılıklarına rağmen, aynı amaç için bir araya gelmelerine ve birlik olma şuuruna imkân veren evrensel bir olaydır. Müslümanlar arası etkileşim ve iletişim için yıllık bir fırsattır. Müslümanlar arasında iletişimi güçlendirir; dilleri, giysileri, renkleri, kültürleri farklı insanları birbiriyle kaynaştırır, birlikte olma ve dayanışma imkânı verir, ırk, sınıf, milliyet, cinsiyet gibi farklılıkları bir tarafa bırakıp, aralarında önceden yapılmış herhangi bir anlaşma olmaksızın birlikte hareket etmeyi öğretir.

Hacılar buradaki ibadetleri sırasında aynı zamanda din kardeşlerinin durumu ile ilgili yakından bilgi sahibi olurlar. Bu bağlamda bazen din kardeşinin -temizlik, görgü, bilgi eksikliği, fakirlik gibi- durumlarına üzülür, bazen de her renkten, her tipten, rengârenk giyimli, nazik ve zarif insanlarla omuz omuza olmanın coşkusunu yaşarlar. Bu durum, daha önce böyle bir tablo ile hiç karşılaşmamış, farklı bölgelerden gelen Müslümanları mukayese yapmamış insanlar için bulunmaz bir tecrübedir.

Hac boyunca edinilen bu tecrübeler insan için bir dönüm noktasıdır. Hacılar dünyanın dört bir yanından gelen insanların davranışlarını kendi davranışları ile kıyaslama, ölçme ve değerlendirme şansını elde ederler. Bir yandan kendinde gördüğü eksiklikleri düzeltmeye çalışır, diğer yandan başkalarında gördüğü güzellikleri alıp memleketine götürme imkânı bulurlar.

Yapılan bir araştırmada, Türk hacıların üçte biri diğer ülkelerden gelen Müslümanlarla konuşup sohbet ettiklerini belirtmişlerdir. Oysa bizim mülakat yaptığımız kadınların hemen hemen hepsi bir şekilde diğer dünya ülkelerinden gelen hacılarla sözlü ve/veya vücut dili ile iletişim kurduklarını belirtmişlerdir.

Farklı kültür ve milletlerden hacılarla aynı mekânı paylaşmanın hacılara neler hissettirdiğine dair yapılan araştırmalarda hacıların çoğu renkler, diller, milletler farklı olsa da aynı Allah'a inanmanın, niyetlerin ve kalplerin aynı olmasının insana ayrı bir zevk verdiğini, kardeşliğin güzel örneğine şahit olduklarını belirtmişlerdir.

Türk hacılar ve araştırmacılar tarafından, kibar davranışları, beyaz, zarif ve dantelli giysileri ile Endonezya ve Malezyalı kadın hacılar ile düğüne - bayrama gidiyormuş gibi güzel, renkli kıyafetleri ve biraz da rahat davranışlarıyla Afrika ve uzak doğudan gelen kadın hacılar özellikle dikkat çekici bulunmaktadır.

Mülakat yaptığımız kadınların hepsinin az ya da çok bir şekilde diğer ülkelerden gelen kadınlarla (yemeğini, seccadesini paylaşma, hediyeleşme, değişik düzeyde yardımlaşma vb.) ilişki kurduğu gözlenmiştir. Aşağıda bu ilişki şekillerinden örnekler sunulmuştur:

“Yanımdaki yönümdeki yabancılarla işaretler ile anlaştım. Amerika'dan gelenlerden etkilendim, zira ben Amerika'yı, Amerikalıları Hıristiyan olarak biliyordum. Ama onlar benimle aynı yerde, benim inandığım Allah ve Peygambere inanıyorlar, bu beni çok etkiledi. Çinli ve Suriyeli birileriyle ortak araba kiraladık ve Hz. Aişe Mescidi'ne gittik, onlarla karşılıklı iletişim kurma çabalarımız beni çok etkiledi” (Şeyda,44, Afyon).

“Namaz kılarken, tavaf ederken etrafımdaki yabancılara gülümseyerek baktım. Onlar da bana gülümseyerek cevap verdiler. Bazen namazı beklerken yanımda götürdüğümüz yiyeceklerimizi yanı başımdaki yabancılarla paylaştık. Onlar da çantasında olanları bizimle paylaştı. Endonezyalı kadınlarla arkadaş olduk. El ele tutuşup hatıra resim çektirdik” (Semih, 58, Zonguldak).

“Ravza'da yabancılar bana İslam kardeşliğini öğretti. Cennet bahçesinde bir Mısırlı bir İranlı kadınla birlikte birbirimizin elini tuttuk halka oluşturduk ve sırayla o halka içinde namaz kıldık. Bir elimde Mısır'ın diğerinde İran'ın ellerinin sıcaklığını hissettikçe kendimi onların kardeşi olarak düşündüm” (Yeşim, 31, Mersin).

“Gördüğüm her ülke insanını bir deftere kaydettim. 27 ülke insanı görmüşüm. Hacca gelmeseydim bir ömür boyu göremeyeceğim insan sayısı bu. Birçoğu ile de tanıştım. Kırık dökük İngilizceyle ve beden diliyle iletişim kurdum. Kur'an bizi ortak bir paydada buluşturuyordu. Sanki iletişim dilimiz gibiydi. Bu yolla iletişim kurduğum kişilerle kendimi çok yakın hissettim, kardeş gibi. Bana arkadaşlar hiç kimseye takılma ibadet et diyorlardı. Ama bence Hac, kardeşlik ve kaynaşmadır, boş işlerle uğraşmadığın sürece” (Mine, 47, Ankara).

“Allah'ın bu kadar farklı insanı yaratması beni çok etkiledi. Bu kadar çok ve çeşitli insanı bir arada göreceğimi hiç ummuyordum. Bu kadar çok Müslümanın olduğunu da bilmiyordum. Namazda, tavafta etrafımdaki, yanımdaki yabancılarla birbirimize gülümsüyorduk” (Nuran, 45, Diyarbakır).

“Birçok ülkeden Müslümanlarla temas kurdum. Genelde beden dili ile anlaştım. Endonezyalı bir bayanla yan yana oturduk, çok zarifti. Seccademi paylaştık diye benim elimi öptü, ben de onun elini öptüm. Kendime onu o kadar yakın hissettim ki” (Lale, 46, İzmir).

“Norveçli Müslüman olmuş birkaç bayanla tanıştık. Bir de Hollandalı ile arkadaş oldum. Kâbe'ye ve Mescid-i Nebi'ye giderken tost meyve suyu gibi yiyecekler götürüyordum, onları paylaşıyorduk. Norveçli ve Hollandalıya tesbih ve yüzük hediye ettim. Farklı ülkelerden Müslüman olanları görmek beni çok mutlu etti. Onlarla fotoğraf çektirdik. Onları Türkiye'ye ülkeme davet ettim. Onlar da beni davet ettiler” (Latife, 62, Balıkesir).

Mülakata katılan hacılarımızın diğer ülkelerden gelen din kardeşleriyle karşılıklı ilişki ve etkileşimleri, hayatları boyunca anlatacakları bir hatırat niteliğindedir.

Hac Sonrası Değişim Ve Dönüşüm

Hac, bir yandan dinî bir görev diğer yandan dinî yaşamda bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Bu yüzden hac görevini tamamlayanlardan öncekinden daha farklı davranışlar beklenir. Aslında, İslam'ın temel kurallarına göre, hacdan dönükten sonra bireyin dinî sorumluluklarında herhangi bir değişiklik yoktur. Dinî

ibadet veya sorumluluklarda hac sonrasında yükümlülük hâline gelen bir ibadet çeşidi olmamasına rağmen hacca giden insanın önceki durumuna göre daha iyi bir Müslümana dönüşmüş olması beklenir. Bu yönüyle sosyolojik olarak ibadetler içinde hacın özel bir önemi vardır. İbadetler içinde mebrur olma, kabul görme kaydıyla karşılığının cennet olduğu peygamber tarafından müjdelenmiş bir ibadettir. Kabul görmüş bir hac insanı diriltir, dirilmek; değişmekle, gelişmekle mümkündür.

Değişebilmek, yıllarca statik düzlemde çok da sorgulanmadan yapılan ibadetlerin, alışkanlıkların sebebini anlamak, neyi niçin yaptığını bilmek, dinî düşüncüyü tazeleyip yeniden gözden geçirmek, bu şekilde kendini muhasebe etmekten geçer. Özde değişim, muhasebe ve idrak ile yapılan hac ile oluşur.

Hac esnasında hiçbir şeye zarar vermemek esas olduğundan insanın çevresiyle ilişkisinde son derece dikkatli davranması gerektiği ortaya çıkar. Bu husustaki titizliğin ölçüsü Kur'an-ı Kerim'deki yasaklardan ve bu yasakların çiğnenmesi hâlinde verilecek cezaları bildiren ayetlerin açık üslubundan anlaşılmaktadır. Özellikle bitki ve hayvan türünden canlılara karşı gösterilmesi gereken hassasiyet, kişiye başka zamanlarda kazanamayacağı ölçüde bir duyarlılık sağlar.

Hac boyunca edinilen bu yeni tecrübe, insan hayatı için bir dönüm noktası olabilmektedir. Hac öncesi manevî hazırlık, hacetmekle elde edilen arınma ile tamamlanmıştır. Hac ibadetini yerine getiren birey, hac dönüşü kendisine, ailesine, topluma ve tümüyle insanlığa karşı sorumluluklarının bilinciyle yeni bir hayata başlamaktadır.

İhram: Yeni ve Sade Bir Hayat

Bireyin hayatındaki değişim ihramla başlar. Hacda, ihramla başlayıp dönene kadar rutin hayatın dışında program dışı bir hayat vardır. Bu olağan dışı hayatın, kişinin alışkanlıklarından ve bağımlılıklarından kurtulmasına ve kendisiyle hesaplaşmasına imkân tanınması beklenir.

İhram, kişinin kendini geçici kaygı ve bağımlılıklardan kurtuluşunun sembolüdür. İhram süresince toplumsal barışı ve bütünlüğü bozucu, bencilliği uyandırıcı, geride bırakılan geçici haz ve menfaatleri hatırlatıcı mahiyetteki her türlü eşya ve fiiller yasaklanmıştır. İhram elbisesini giyen hac yolcusu, ayrıldığı dünyadan üzerinde kalan son parçaları da çıkarmış, ölmeden evvel ölmüşçesine kefene bürünmüştür. Şimdi âdeta ayrı bir dünyada ruhanî bir hayat başlamıştır. Bu hayat içinde ne çekişmek, dövüşmek, günaha girmek, beden zevki yaşamak, ne de bir canlıya hatta kendi saç ve sakalına kıymak vardır. Birkaç gün de olsa böyle bir yaşayışın, bundan sonraki hayat için insanda derin izler bırakacağı kuvvetle umulur.

Hacda tavafa başlamadan önce Hacerü'l-Esved selamlanır. Bu selam ile hacı adayı, Allah'a söz vermiş ve ahd etmiş gibi olur. İyi bir insan ve iyi bir Müslüman olmak üzere Allah'a söz vermiş olan insanın bundan sonraki hayatını bu söze uygun olarak değiştirmesi, bu yönde kendisini de değiştirmesi beklenir.

Hacın belli bir zaman ve belli bir mekânda yapılması, hacıya her şeyin belli bir düzen içinde gerçekleştiği şuurunu kazandırır. Yine hacının hac esnasında Hz. Peygamber ve sahabilerin yaşadığı mekânlarda bulunması, o dönemin manevî ruhundan etkilenmesine yol açar.

Netice itibarıyla hac, bir taraftan Allah'a iman, tevhid inancı, peygamberlere iman, ahiret inancı gibi inanç esaslarını pekiştirirken, diğer taraftan da Müslümanlara takva, sabır, sevgi, saygı, kardeşlik, fedakârlık, diğerkâmlık, cömertlik gibi ahlaki güzellikleri kazanma ve yaşama imkânı sunar. Bu yönleriyle hac, itikat, akaid, ibadet ve ahlak dersleri yoğunlaştırılmış olan bir eğitim programı gibidir. Bu programdan geçen hacının düşünce, inanç ve yaşayışında tutum ve davranış değişimine uğraması beklenir. Araştırmada hacıların hac sonrası ne yönde değişiklik hissettikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Hacca giden hemen herkesin gerek duygu ve düşüncelerinde gerekse yaşantısında az ya da çok bir değişikliğin olması beklenir. Çünkü hacca giden bu beklenti ile gider, orada onu dönüştürmeyi amaçlayan birçok ibadet yapar, döndüğünde de çevresindekiler onda bazı değişikliklerin olmasını beklerler. Bunu öğrenebilmek için kadın hacılara "Buraya - diyelim ki adınız Ayşe olsun- Ayşe olarak geldiniz. Hacı Ayşe olarak dönüyorsunuz.

Ayşe ile Hacı Ayşe aynı mı, bundan sonra aynı olacak mı? Davranışlarınızda, hayatınızda ne gibi değişiklikler olacak?" sorusunu yönelttik. Otuz üç hacıdan biri dışında hemen hepsi değiştiğini, dönüştüğünü ifade etmiştir.

Kılık kıyafetten, dinî inanış ve yaşayışa, dünyaya bakışa, insanlara karşı davranışa kadar pek çok değişimden dönüşümden bahsedilmiştir. Değişip dönüştüğünü söyleyen kadın hacıların hepsi, birçok yönden değişime uğradıklarını belirtmişlerdir.

Örnek Müslüman Olma

Daha önce de söylendiği gibi hac hayatta bir dönüm noktasıdır, bu yüzden çok büyük sosyal prestiji vardır. Hac sonrası kişinin 'hacı' olarak sosyal rolü değişmekte bununla beraber de daha dindar olması ve dinî pratikleri daha çok yerine getirmesi beklenmektedir. Araştırmalarda, hacıların hac öncesine nazaran dinî hayatlarında beş vakit namaz kılma, Kur'an öğrenme ve okuma; haram, günah ve kötü alışkanlıkları terk etme gibi somut farklılıkların olduğu görülmektedir. Görüştüğümüz kadın hacılar da hac dönüşünde örnek bir Müslüman olma beklentisine uygun davranmaya kendilerini hazırladıkları, sanki hacı olmakla örnek Müslüman olmayı âdeta örtüştürdükleri görülmektedir. Aşağıda bununla ilgili hacı ifadeleri bulunmaktadır:

"Artık benim bir misyonum var. Ben, hacı Esmâ oldum. Bunu kendimi yüceltmek için söylemiyorum. Sorumluluklarımı hatırlamak için kendime söylüyorum. Ben gerçek hacı olmalıyım. Hacı kelimesine leke getirecek bir davranışta bulunmamak için azami özen göstermeliyim. Korkuyorum bu sıfatı yeterince taşıyamamaktan, ona zarar vermekten. Zaten davranışlarına dikkate eden, uç bir yaşamı olmayan insanım ama bundan sonra daha dikkatli olacağım". (Esmâ, 35, Maraş)

"Hacıyım. Gençlere haccı yaşamış biri olarak örnek olacağım ve onlara hacca genç gitmeyi tavsiye edeceğim. Gelmeden hac masaldı, şimdi gerçek oldu" (Canan, 41, Kütahya).

"Bir hacının yaptığı ayıp, bin hacıyı karalar" bundan, bu vebalden korkuyorum ve hacılığım, hacılara zarar vermeyecek tarzda davranmak, yaşamak, davranışlarımı buna göre düzenlemek istiyorum... Davranışlarım itibarıyla ve her şeyimle hacdan öncekinden daha güzel, daha iyi bir insan olmak istiyorum" (Aysel, 47, Karaman).

"Ayrıca dinimi daha iyi öğrenme çabasına gireceğim. Yetersizliğimi, eksikliğimi fark ettim. Daha donanımlı olmaya çalışacağım. Bilinçli bir Müslüman olacağım, bilgi açısından kendimi sürekli şarj edeceğim" (Lale, 46, İzmir).

"Çok büyük iç hesaplaşma yaşadım. Çok iyi bir Müslüman değilim, çok düzenli namaz kılmam, çok ibadet yapmam ama Allah beni misafir etti, Allah'ın misafiri oldum. Buna layık olmalı, daha iyi bir Müslüman olmak için çabalamalıyım, dedim. Yani ibadetlerimi daha düzenli yapmalı, daha güzel ahlaklı olmalıyım. Buna çalışacağım." (Mine, 47, Ankara).

Örnek Müslüman olma hem ibadet etmeyi hem de ahlaki hasletlere sahip olmayı gerektirir. Bu anlamda mülakata katılan kadınların birisi hariç diğer hepsinde bu yolda bir çaba görülmektedir.

Tesettüre Riayette Titizlik

Haccın kadın hacı üzerindeki en somut belirtilerinden biri, kılık kıyafete ilişkin konularda görülmektedir. Yapılan bir çalışmada, kadınların yaklaşık %30'a yakını hac sonrasında kıyafetinde değişiklik yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu değişiklik tesettüre daha çok riayet etme şeklindedir.

Mülakata katılan kadınların 30'u hac öncesinde de başörtülü kişilerdir. Bu kadınlardan 6'sı hac olduktan sonra tesettürde daha da riayet edeceklerini ifade etmişlerdir. Aşağıda bunlardan iki alıntı bulunmaktadır:

"Hac mutlaka bundan sonraki hayatımı etkileyecek. Her şeyden önce giyim kuşamıma daha çok dikkat edeceğim. Alışveriş, giyim kuşam konusunda kendimi nefsimle teslim etmeyeceğim, nefsimle mücadele edeceğim" (Aysel, 47, Karaman).

“Normal yaşamda örtülü ama iş hayatımda açığım, iş hayatımda da örtünme kararı aldım. Bone vs. gibi şeyler kullanacağım hiç olmazsa” (Hatice, 40, Ankara).

Mülakata katılan hacılardan üç tanesi ilk kez hac vesilesi ile örtünmüşlerdir. Bu hacılardan birisi bundan sonraki yaşantısını nasıl devam ettireceği konusunda karar veremezken ikisi hac sonrası da tesettüre devam edeceğini söylemişlerdir:

“Hac sonrası önce görüntüm değişecek. Gelmeden önce renk renk saçlarım olurdu. Saç rengimden sıkılır başka renge boyatırdım. Hacdan sonra kapanacağım ve renk renk başörtülerim olacak. En görünür değişikliğim bu” (Lale, 46, İzmir).

Araştırmada görülmüştür ki; hac tecrübesi kadınları tesettür konusunda daha duyarlı olmaya yöneltmektedir.

Sabır ve hoşgörü/tolerans

Hz. Muhammed (s.a.s.)’in başka ibadetlere değil de hac ibadetine başlarken “Allah’ım, hac yapmak istiyorum, bunu bana kolay kıl ve kabul eyle” diye dua ettiğinden anlaşılmaktadır ki, hac zor bir ibadettir. Hacdaki zorluklara göğüs germenin en büyük dayanağı da sabırdır. Hatta o kadar ki, “hacchi tarif et deseler!”, “Hacılık sabır imtihanıdır” denilebilir.

Hac ibadeti esnasında hacı adayı, yolculuğun sıkıntılına, yol arkadaşının olumsuz davranışlarına, ihram yasaklarına uymaya, izdihama, iklim şartlarına, milyonlarca insanla bir arada bulunmanın zorluklarına tahammül etmek, sabretmek zorunda kalır. Bu nedenle hacca giderken “her şeye sabır ve tahammül göstereceksin!” derler. Karşılaşılan olumsuzluklara rıza gösterilmese bile sabır ve tahammüle gösterilmesi tavsiye olunur. Kısaca hac bir nevi eğitimidir ve bu eğitimden alınan en büyük derslerden biri de sabırdır. Bu dersi yeterince alan kimsenin hacdan sonraki hayatında da sabrı ve “öfkesini yutmayı” öğrenmesi beklenir. Bu bağlamda hac ibadetini yerine getiren hacıların yapılan çalışmalarda, diğer milletlere, sosyal gruplara karşı, haccin büyük oranda hoşgörü ve barışçıl eğilimlere yol açtığı tespit edilmiştir. Haccın, mülakat yapılan hacılardan 19’una (%57,6) olup bitenlere karşı sabırla tepki verme, öfke kontrolü ve hoşgörü konusunda iyi bir eğitim verdiği görülmektedir. Aşağıda konu ile ilgili birkaç örnek bulunmaktadır:

“Her şeyden önce çok sabretmeyi öğrendim. Hoşgörünün hayatta ne kadar önemli olduğunu öğrendim.” (Latife, 62, Balıkesir).

“Kendi kendime ‘Aydan artık kendine dikkat edeceksin, hacılığı kazanmak kolay değil’ diyorum. Burada sabırlı olmayı öğrendim. Kırıcı olmamaya dikkat ediyorum” (Aydan, 46, Antalya).

“On parmağımla sabırlı olmaya çalışacağım” (Havva, 75, Rize).

“Hacda bir başka değişikliğim, susmayı öğrendim. Çok kavgacıyım, Türkiye’de kavga edeceğim, çok durumda burada sustum, sabır ettim. Yani burası bana susmayı ve sabrı öğretti” (Yeşim, 31, Mersin).

“Hac, bana karakterimdeki fazlalıkları gösterdi. Onları törpülemeyi öğretti. Mesela insanlara çok karıştırdım. Artık karışmayacağım. Hac, sabrı, hoşgörüyü ve insanları olduğu gibi kabullenmek gerektiğini öğretti” (Selda, 55, İstanbul).

“Hac da piştim. Gerçekten öyle hissettim, hamdım oldum, çiğdim piştim. Sabrımız denendi sabrı öğrendik, hoşlanmadığımız bir tavra karşı yapanı, ayağıımıza basanı hoş gördük. Daha önce kızacağımız bir sürü olumsuzluğa kızmadık. Nefsimizi kırmayı, katlamayı öğrendik. Müslüman olmayı öğrendim” (Esra, 40, Kayseri).

“Hoşgörünün hayatta ne kadar önemli olduğunu öğrendim. Buradan daha hoşgörülü biri olarak dönüyorum. Gidince çevreme de burada yaşadıklarımı anlatacağım” (Latife, 62, Balıkesir).

Yukarıdaki ifadelerden de görüleceği üzere hac, hacıları gerçek bir sabır ve hoşgörü eğitimine tabi tutmaktadır.

Namaza Daha Çok Özen

Mülakat yapılan kadın hacıların ibadetleriyle ilgili en bariz dinî tutum ve davranış değişikliği namaz konusunda kendini göstermektedir. Hac süresince ve sonrasında namaza daha çok özen gösterme haccın en önemli sonuçları arasında yer alır. Ayrıca kadın hacıların hac esnasında bazı gözlemlerinin ibadet tarzlarını sorgulamalarına yol açtığı görülmektedir.

“Bir kadın gördüm, yanında altı yaşlarında bir oğlu vardı ve ezan okundu. Kadın çantasından küçük bir pet şişe çıkardı, içme suyu. Bu suyla çocuğuna abdest aldırdı. Sonra çocuğuyla namaza durdu. Çocuğuna namazın kaçırılmayacak bir ibadet olduğunu davranışlarıyla öğretiyordu. Bense çocuğuma yanında kılarak örnek olmaya çalışıyorum. Oysa yaptırarak örnek olmak gerektiğini öğrendim. Ayrıca insanlar her halde ve şartta namaz kılıyorlar. Biz şartlarımıza namaz çok uymuyorsa namazı şartlarımıza uyduruyoruz. Kaza deyiveriyoruz. Bundan sonra bu davranışım da değişecek” (Şeyda, 44, Afyon).

“Her şeyden önce ibadetlerime daha çok önem vereceğim. Kaza namazlarımı kılmaya başlayacağım” (Zuhal, 46, Erzurum).

“Gelmeden önce vaktinde namaz kılma konusuna çok dikkat etmiyordum, artık ona dikkat edeceğim. Gelmeden önce seccadenin desenini görüyordum, artık namazda Kâbe’yi göreceğim” (Nurten, 51, Çankırı).

Mülakata katılan kadınlardan 8’i “artık ibadetleri konusunda daha dikkatli, özenli davranacaklarını” ifade ederken 8’i de bizzat “namazı” ifade ederek “çok dikkat edeceklerini” bildirmişlerdir. İkiisi birlikte değerlendirildiğinde mülakata katılan kadınların %48,9’u (16 kişi) üzerinde hac, ibadetler konusunda pozitif yönde bir hassasiyet oluşturmuştur.

Dedikodudan Kaçınma

Başkaları hakkında duyduklarında üzülecekleri konuları konuşma anlamına gelen dedikodu İslam dininin kuvvetli yasakları arasındadır. Kur’an-ı Kerim’de açıkça haram kılınmıştır. Her nedense bu davranış, erkeklerden daha çok kadınlara atfedilir. Bütün dinler dedikodudan uzak durmayı öğütler. Araştırmada görüşülen kadınlardan 5’i (%15,2) dedikodudan uzak durma konusunda, hacdan sonra bir hassasiyet geliştirdiklerini; bu konuda davranış değişikliğine uğradıklarını ifade etmişlerdir:

“Hac bana nefsimi terbiye etmeyi öğretti. Şeytana uyup dedikodu yaptığım oluyordu, hacdan sonra bu konuda daha hassas davranacağım ve dedikodu yapmamaya özen göstereceğim” (Melahat, 53, İstanbul).

“Arafat’ta Allah’a söz verdim; dilimi tutacağım. İnsanları bazen üzen taklit etme huyum var. Dedikoducu değilim ama az da olsa oluyor. Bütün bunları terk edeceğim” (Nuran, 45, Diyarbakır).

“Davranışlarımda birtakım değişiklikler olacak. İnsanlar arasında dedikodu çok var. Bir kadının yanına gidince başlıyor dedikoduya. Bundan sonra özellikle sus diyeceğim. Susmayınca yanından gideceğim. Tartışmayacağım, ağzımı mühürleyeceğim” (Havva, 75, Rize).

Mülakat yapılan kadınların ifadelerinde de görüleceği üzere, güzel ahlakın ve dindarlığın bir göstergesi olan “dedikodudan sakınma/kaçınma konusunda hassasiyet geliştirme” haccın davranışlar üzerindeki etkilerden birisidir.

İnsanları Daha Çok Sevme ve Daha Saygılı Olma

Hac, yerel inanç ve uygulamalardan daha küresel İslami duyarlılıkların oluşmasına yol açmaktadır. Sabır ve hoşgörü ile birlikte başkalarına karşı saygılı olma haccın önemli kazanımları arasında yer almaktadır. Mülakata katılan kadınlardan 7’si (%21,2) haccın kendilerini sevgi ve saygı konusunda dönüştürdüğünü ifade etmişlerdir. Aşağıda bu yöndeki ifadelerden örnekler bulunmaktadır:

“Burada bu kadar çeşitli insanı görmem insan sevgimi artırdı, şimdi insanları daha çok seviyorum” (Melahat, 53, İstanbul).

“Burada sevgi ve saygının önemini öğrendim. Anne baba kıymetini anladım, artık anne ve babama daha saygılı ve daha iyi davranacağım” (Nuriye, 34, Van).

“Hayatta daha dikkatli olmam gerektiğini öğrendim. Etrafımdaki insanlara karşı daha saygılı olacağım. Allah’a söz verdim, misafiri oldum, burada temizlendim, artık nasıl eskisi gibi olabilirim” (Zahide, 63, Sivas).

Hac ibadeti, bireylerde tolerans ve barışçıl eğilimlerin artışına , etraftaki insanları daha çok sevmeye ve saymaya katkı sağlamaktadır.

Ahret Konusunda Bilinç Tazelenmesi

Hac ibadeti esnasında özellikle Arafat ve Müzdelife tecrübesi insanlara kıyameti ve ahireti, Hz. Peygamber ve sahabelerin hayat hikâyelerini zihinde canlandırma da dünya hayatının geçiciliğini hatırlatmaktadır. Bu yönüyle hac ibadeti, dünya hayatının geçiciliği konusunda önemli bir bilinç tazelenmesine yol açmaktadır. Mülakata katılan hacılardan 4’ünün (%12,1) bu yöndeki ifadeleri aşağıda verilmiştir:

“Türkiye’ye gidince hayatımda yeni bir sayfa açacağım. Yeni bir beni götürüyorum Türkiye’ye. Uhrevi hayatı düşünerek de hareket edeceğim. Allah’a yakınlaştıracak şeylerde daha azimli, gayretli davranacağım. Artık dünya ve ahireti dengeleyerek yaşamaya çalışacağım.” (Hatice, 40, Ankara).

“Kesinlikle hac öncesi ben ile hac sonrası ben aynı değil, her şeyden önce duygular değişti. Gelmeden önce bağ bahçe iş, yani dünyalık önemliydi, şimdi artık ibadetim önemli olacak, önce ibadet diyeceğim. Artık kendimi daha dindar hissediyorum” (Canan, 41, Kütahya).

“Ahiret için daha hazırlıklı olmak gerektiğini, dünyanın geçici olduğunu anladım. Bir de dinî bilincimin ne kadar zayıf olduğunu fark ettim. Çocuklarıma iyi bir örnek olmadığımı anladım, bu eksikliklerimi giderip iyi bir örnek, iyi bir anne olacağım, bu karardayım” (Elif, 35, Kütahya).

Hacıların hac esnasında yaşadıkları tecrübelerden hac sonrasına etki eden önemli bir kazanım da, bu dünyanın geçiciliği ve bundan sonra başka bir dünyanın varlığı, buna da hazırlıklı olmak gerektiğidir.

Sonuç

Hac, Müslümanlar için edası zorunlu ibadetlerinden birisidir. Yapılış şekli itibarıyla namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerin hemen hepsinin özelliklerini bünyesinde toplayan haccın hem kişiyi içsel anlamda bir değişim ve dönüşüme uğratması hem de tutum ve davranışta dışa yansıyan bir boyutunun olması beklenir. Kadınların toplumsallaşma sürecinde önemli bir tecrübeye işaret eden hac ibadetinin, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadınlara bakışını olumlu yönde etkileyen bir ibadet olduğu söylenebilir.

Kadın hacıların yaşadığı dönüşümü ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada yapılan mülakatlarda hacca giden kadınlar, hac öncesinde maddi ve manevi yönden hacca hazırlandıklarını, hac ibadeti süresince Kâbe’yi tavaf, Arafat dağında ve Müzdelife’de toplanma ile şeytan taşlamadan çok etkilendiklerini belirtmişlerdir. Medine’de peygamberin kabrinin bulunduğu yerlerin ziyareti de kadınların en çok etkilendiği konular arasındadır.

Mülakat yapılan kadınların tümü, az ya da çok diğer ülkelerden gelen hacılarla bir şekilde irtibat kurduklarını ve bundan çok olumlu etkilendiklerini; tamamına yakını da hac öncesi ile kıyaslandığında hac sonrasında değişime uğradıklarını ifade etmişlerdir. Bu değişimin daha çok hac sonrasında örnek Müslüman olma, tesettüre riayette titizlik gösterme, olaylara karşı daha sabırlı ve hoşgörülü olma, namaza daha çok özen gösterme, dedikodudan kaçınma, diğer insanlara karşı daha çok saygılı davranma ve dünya hayatının geçiciliği ile ilgili bilinç tazelenmesi konularında yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Aktoprak, Mehmet, Kutsal'a Yolculuk, DN. Aden Yayıncılık, İstanbul 2006.

Alkan, Ahmet Turan, Hac Günlüğü, Timaş Yayınları, İstanbul 2002.

Bayyığıt, Mehmet, Sosyo-Kültürel Yönüyle Türkiye'de Hac Olayı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

Bianchi, Robert R, Guests of God- Pilgrimage and Politics in The Islamic World, Oxford Univerctiy Press, New York 2004.

Civil, Zafer, Din Psikolojisi Açısından Hac, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, yüksek lisans tezi.

Clingingsmith, David, Asım Ijaz Khwaja, Michael Kremer, "Estimating The Impact Of The Hajj: Religion And Tolerance In Islam's Global Gathering", The Quarterly Journal of Economics, 124(3), August 2009, ss.1133-1170.

Coşan, Esat, Haccın Faziletleri ve İncelikleri, Sefa Neşriyat, İstanbul1994.

Çağırıcı, Mustafa, "Kul Hakkı", TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), XXVI, 350-351.

Çağırıcı, Mustafa, "Hacca Nasıl Gidilir Hacdan Nasıl Dönülür?", Din ve Hayat, Sayı:3, ss.25-28, 2007.

Erbaş, Ali, "İslam Dışı Dinlerde Hac", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAÜİFD), C.5, 2002, ss 97-121.

Erul, Bünyamin "Hac: Evrensel Buluşma ve Kutsala Yolculuk", İslâm'a Giriş: Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar , DİB Yayınları, İstanbul, ,2007.

Erul, Bünyamin, Ekrem Keleş, Hacı Anlamak, DİB Yayınları, Ankara 2010.

Geçioğlu, Ahmet Rifat, Hac İbadetinin Bireysel Yaşamdaki Rolü, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Görgün, Tahsin, Haccın Hikmetleri. TDV İslam Ansiklopedisi, 14. Cilt, ss 397-399, İstanbul 1996.

Günay, Ünver, Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1999.

Haley, Alex, Malcolm X, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, 6. Baskı, Çeviren Yaşar Kaplan.

Hammoudi, Abdellah, A Season in Mecca. Narrative of a Pilgrimage, Polity Press Cambridge UK, 2006.

Harman, Ömer Faruk, "Hac", TDV İslam Ansiklopedisi, 14. Cilt, ss 382-386, İstanbul1996.

http://www.diyaret.gov.tr/turkish/Dua/uploads/files/kabul_olan_dualar.pdf (3 Haziran 2013'te girildi)

İmam Gazali, İhyau Ulumid-din, Cilt 1, Çeviren: Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınları, İstanbul 1974.

İslamoğlu, Mustafa, Hac Risalesi, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2006.

Kara, Mustafa, Gönül Kâbesini Tavaf Etmek, Tarcan Yayıncılık, Ankara ?.

Karaman, Hayrettin, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.

Kerrare, Abbas, Mekke-Medine ve Hac, Şamil Yayınevi, İstanbul 1982, Tercüme, Abdullah Öz.

Kısakürek, Necip Fazıl, Hac, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1992.

Köksal, İbrahim, Türkiye'de Hac Organizasyonunun Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2005.

- Kuran-ı Kerim Meali. Hazırlayanlar: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, 3. Baskı, DİB, Ankara 2011.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr, Çağrı Yayınları, İstanbul 1984.
- Öğüt, Salim, Hacla İlgili Fıkhi Hükümler, TDV İslam Ansiklopedisi. 14. Cilt, ss 389-397, İstanbul: 1996.
- Şahin, Hacer, Toplumsal İlişkiler Açısından Hac İbadetinin Analizi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Master Tezi, 2006.
- Şen, Nuran, Hac İbadetinin Psiko-Sosyal Yönden Değerlendirilmesi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Şeriati, Ali, Hac, Fecr Yayınları, Ankara 2010, 3. Baskı.
- Şimşek, Halil, Kutsal Yolculuk, Samanyolu, İstanbul 2004.
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı 2006 Yılı Hac Raporu, Ankara..
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı 2012 Yılı Hac Kura Çekimi Basın Açıklaması.
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2012 Hac Broşürü.
- TDK Türkçe Sözlük, "Hoşgörü", 10. Baskı, Ankara 2005.
- Yadigâr, Ayten, Hac Günlüğü, Zafer Yayınları, İstanbul 2004.